

Krasni iztirjeni svet

V dneh, ko pišem te vrstice, poskušamo študenti in zaposleni na dveh oddelkih za psihologijo, na dveh največjih javnih univerzah v državi, iz medijev izvedeti, ali bo izvedba našega študijskega programa v prihodnjem študijskem letu še vedno ustrezno financirana. To pomeni, da poskušamo iz izjav, ki jih je iz odločevalcev uspela izbezati novinarka – ne oddelek, fakulteta, univerza ali študenti, ki s(m)o na prepihu – ugotoviti, ali bodo naši študenti sploh lahko zaključili študij, ki so ga kot eni najuspešnejših slovenskih dijakov, cvetober slovenske mladine, pred nekaj kratkimi leti izbrali s seznama izmed stotine drugih, ki so jim vsi po vrsti bili na voljo in se tako usposobili za želeni poklic. Verjamem, da jih veliko psihologije ni izbralo zaradi visokih plač ali družbenega ugleda, ki bi ga poklic psihologa prinašal, ampak zato, ker jih človek in njegovo (bolj ali manj prilagojeno) vedenje iskreno zanima. Saj veste, kot so nam od malih nog govorili starši, tete, dedki in učiteljice: pridno se uči, da boš imel lepe ocene, potem boš lahko izbral, kar boš želel. In če boš izbral nekaj, kar te veseli, ne boš delal niti dneva ...

Pa pogledjmo še onkraj našega vrtička. V dneh, ko pišem te vrstice, v naši soseščini fantje čakajo v vrstah, da bi zdravniki ocenili njihovo pripravljenost na vstop v vojsko. Pa ne prostovoljen. Po dobrih dveh desetletjih evropske države ponovno uvajajo naborništvo in le upamo lahko, da novo usposobljenih »pravih moških« ne bo treba pošiljati na pomoč prijateljem na severu. Tistim, ki v teh dneh, prav tako v medijih, spremljajo število vojakov, ki jih zaveznice na Grenlandiji nameščajo zato, da pošljejo sporočilo.

V dneh, ko pišem te vrstice, se naša vlada ne ukvarja le z odločanjem o tem, ali na Grenlandijo pošljemo enega ali dva častnika. Poslati morajo še eno sporočilo. Odgovor o tem, ali bomo sodelovali v tako imenovanem

Odboru za mir. Odboru, ki ga je ustanovil avtokrat, ki mu vsa Evropa poskuša sporočiti, naj ne grabi po tujem. Odboru, ki bo nadziral »največjo in najboljšo« obnovo v zgodovini – obnovo, s katero bodo območja, na katerih trupla umrlih v genocidu še niso hladna, spremenili v mondeno letovišče. Sprašujem se, če bo tam na voljo francosko vino. Na ameriških mizah, upa avtokrat, ga bo manj, saj si je Francija, ki pri načrtovanju obnove ne želi sodelovati, prislužila višje carine.

Kakorkoli obrnemo, ta svet postaja vse bolj iztirjen. Konec je z liberalno demokracijo, pravi nek avtokrat z manjšim dosegom. In konec s predvidljivim svetom, v katerem se učiš, da boš imel lepe ocene, da boš izbral, kar boš želel in potem ne boš delal niti dneva. Negotovost se je zavlekla v vse pore našega obstoja in zaudarja iz zgornjih odstavkov: izobraževanje, gospodarstvo, vojna ...

V dneh, ko pišem te vrstice, je knjiga, ki je pred vami – po nenavadni igri usode in ne kakšni občudovanja vredni zmožnosti vpogleda v prihodnost – še bolj aktualna kot takrat, ko so avtorji sedeli pred praznim listom papirja in skušali zapisati svojo prvo besedo. Mladi ljudje, ki so pod mentorstvom prof. dr. Eve Boštjančič na seminarju pri predmetu Organizacijska psihologija, na enem svojih zadnjih predmetov, preden se podajo v širni svet, na trg dela, razmišljali o tem, kako je ta prilagojen zanje, za mlade.

Psihologija razume, da človeka in njegovih (poklicnih) pričakovanj in predstav ne moremo razumeti izven okvirja družbenih sprememb. Delo je namreč le ena od človekovih dejavnosti, delovne organizacije pa le eden od socialnih sistemov, ki se skušajo na prepihu prilagoditi zahtevam trga in vsakokratni družbeno-politični realnosti. Monografija *Mlada roka trga (dela): psihologija poklicnih pričakovanj, predstav in sprememb* zato skuša celostno predstaviti problematiko psihološkega razvoja mladostnikov in mladih na prehodu v odraslost z vidika poklicnih izbir in pojmovanj, povezanih z delom, umeščenih v kontekst spreminjajočega se sveta.

Organizirana je v štiri vsebinske sklope. V prvem avtorji predstavijo teoretske perspektive o mladih na trgu dela in s tem postavijo okvir za razumevanje in osmišljanje raziskovalnih izsledkov, ki sledijo. Eva Boštjančič predstavi predstavnike generacije Z, njihove psihološke in razvojne značilnosti ter to, kako te značilnosti določajo njihovo delo danes in v prihodnje. V drugem poglavju Boris Popov in Žan Lep razmišlja o tem, kako se pod vplivom družbenih sprememb ter razvoja tehnologije spreminja izobraževanje za generacije, ki še prihajajo. Pri tem ugotavlja, da izobraževanje ni

več enkrat en dogodek, temveč kontinuiran proces vseživljenjskega prilagajanja spremembam v delovnem okolju. V tretjem poglavju pa se Žan Lep, Žiga Mekiš Recek in Boris Popov še močneje naslonimo na predpostavko, da razvoja mladih, tudi na področju poklicnih odločitev in kariernih poti, ne moremo razumeti ločeno od družbenega konteksta, v katerem odraščajo. Skozi perspektivo državlanskega udejstvovanja na delovnem mestu skušamo pokazati, da mladi v spreminjajočem se svetu niso pasivni in apatični opazovalci, ampak si želijo dejavne vloge pri njegovem spreminjanju na bolje. Pri tem jim lahko delovne organizacije služijo kot prostori državlanske socializacije ali poligon za preizkušanje novih načinov udejstvovanja, ki krepijo njihovo samoučinkovitost, tako na področju državljanstva kot dela, ki ga opravljajo.

Trem teoretičnim poglavjem sledi 15 poročil o izsledkih empiričnih študij, ki jih podpisujejo mladi na prehodu v odraslost. Avtorice in avtorji, ki so pri izboru raziskovalnih vprašanj izhajali iz svojih zanimanj in potreb svojih vrstnikov. V tem smislu je monografija še bolj dragocen prispevek, ki ne ponuja le odgovorov na raziskovalna vprašanja, ampak (bodoče) psihologe pripravlja na vseživljenjsko iskanje odgovorov na vprašanja lastnega védenja in bivanja.

V drugem delu monografije se avtorji tako posvečajo predstavam, ki jih imajo mladi o trgu dela. Janez Mohar in Lara Tušek začneta zgodaj in raziskujete dejavnike, ki oblikujejo odločitve devetošolcev o izbiri srednje šole. Neža Hrovat in Andreja Gregorič ugotavljata, da karierni uspeh mladih danes ni (več?) omejen le na družbeni položaj in denar, ki ga zaposlitev prinaša. Urška Ruter, Zala Košiček in Nika Leskovar omenjene izsledke dopolnijo z ugotovitvami o dejavnikih zadovoljstva mladih na delovnem mestu. Tudi one zaključujejo, da denar ni edini način za zviševanje zadovoljstva in izpostavijo pomen ustreznih psiholoških intervencij.

Pri tem se sicer poraja vprašanje o prilagojenosti trga dela tem predstavam in pričakovanjem mladih o uspehu ter načinih za doseganja zadovoljstva na delovnem mestu. Nanj skušajo vsaj deloma odgovoriti Taja Basaj, Anja Bočko in Pina Jakoš, ki so raziskovale, kako dobro so mladim iskalcem zaposlitve prilagojeni zaposlitveni oglasi. Žal so ugotovile, da ti le redko vsebujejo informacije, ki so pomembne za mlade iskalce zaposlitve.

Ta vsebinski sklop zaokroža še raziskava o željah in motivih mladih za iskanje zaposlitve v tujini, ki jo podpisujejo Laura Fatur, Gaja Osolnik Medvešček in Ana Pušnik. V poglavju avtorice izpostavijo dejavnike, ki mlade

spodbujajo k delovnim migracijam, pa tudi tiste, ki mlade zadržujejo doma. In prav ti so v globaliziranem svetu, ki ga zaznamuje beg možganov s periferije, še toliko bolj dragoceni ne le za zaposlovalce, ampak tudi politiko, ki naj podpira gospodarski in družbeni razvoj (celotne) Slovenije.

V tretjem delu monografije avtorji obravnavajo izzive, s katerimi se srečujejo mladi zaposleni v posameznih gospodarskih sektorjih, ki zaradi svojih specifik zahtevajo posebno obravnavo. Tukaj boste lahko brali o motivaciji mladih za delo v nevladnih organizacijah mladinskega sektorja ter prednostih in slabostih, ki jih pri delu v tem marginaliziranem, in pogosto demoniziranem, sektorju zaznavajo mladi – poglavje podpisujejo Mojca Čeh, Martin Peterka Skobe in Tjaša Prezelj. Predpostavko o študentskem delu kot investiciji v prihodnost preizprašujejo Tjaša Brulc, Urška Filipič in Špela Tonkli, ki ugotavljajo, da različni vidiki študentskega dela prispevajo k višji samoučinkovitosti pri iskanju zaposlitve. S tem nudijo podporo prepričanju marsikaterega študenta (in delodajalca) o pomembnosti praktičnih delovnih izkušenj v času šolanja in želji po njihove večji zastopanosti. Urška Jamnik, Nika Pregelj in Lara Žvanut predstavljajo izsledke raziskave o stališčih mladih do podjetništva, Anja Metlikovec, Nika Strnad in Iris Žiberna pa se sprašujejo, če podjetja sploh razumejo mlade nadarjene in njihove potrebe. Iz obeh poglavij lahko zaključimo, da bi mogel šolski sistem bolj(e) krepiti podjetniške kompetence mladih, podjetja pa omogočati več dela na kompleksnih projektih, ki nadarjenim mladim predstavljajo izziv in omogočajo avtonomijo pri delu. Morda pa so to lahko prav tista podjetja, ki jih ustanovijo in prevzemajo mladi ...

Še en sektor, za katerega se zdi, da je vse bolj razpet med fetišizacijo in razvrednotenjem, je javno zdravstvo. Z uporabo fokusnih skupin z mladimi zdravniki so Dora Mališ, Tinkara Primec in Nina Šajt Duh ugotovljale, kako si to dvojnost osmišljajo oni sami in kakšni so njihovi obeti za prihodnost. S tem avtorice odpirajo tudi prostor za širši razmislek o družbenih spremembah, saj odločitve posameznikov prispevajo h krhkosti ali stabilnosti družbenih sistemov. In ko govorimo o družbenih spremembah, nikakor ne moremo mimo zaskrbljenosti, povezane z obstojem in uporabo umetne inteligence. Nika Verbič, Sara Holjevič in Ana Koščak zato predstavijo dejavnike, ki prispevajo k višji zaskrbljenosti v povezavi z umetno inteligenco pri srednješolskih učiteljih.

Ker odgovornosti za prilagajanje družbenim spremembam ne bi bilo pošteno zvaliti zgolj na mlade, saj ti tudi niso edini, ki se soočajo z novimi

težavami, monografijo vsebinsko zaokroža sklop štirih poglavij, v katerih avtorice obravnavajo izzive, s katerimi se srečujejo delodajalci. Dora Podbrežnik, Janja Horvat in Mojca Dremelj raziskujejo, kako učinkovito orodje za delodajalce so družbena omrežja; Lina Buršič, Lina Kovač in Karolina Marc pa ponujajo nekaj predlogov pozitivnih vedenj, ki se jih lahko lotevajo nadrejeni, ki želijo zaposlenim, ki se vračajo z materinskega dopusta, olajšati vrnitev na delo ter prispevati k njihovi višji delovni zavzetosti. Lara Zager in Anamarija Bratina Novak mlade zaposlene predstavitve skozi oči njihovih starejših kolegov, pri čemer se ne ukvarjata s pravilnostjo takšnih zaznav. Te namreč sploh niso pomembne, saj so prav lastne predstave, pravilne ali napačne, tiste, ki na delovnem mestu določajo naše odnose z drugimi. Ker pa nikakor ne drži, da so mladi homogena skupina, slabša od tistih, ki so prišli pred njimi, Laura Šinkovec, Katja Berčič in Lara Krajnčič raziskujejo, kako lahko delodajalci postanejo bolj zaželeni v borbi za talente. To namreč ne prispeva le k višji uspešnosti podjetja, ki na vse bolj tekmovalnem trgu dela izbira najboljši kader, ampak tudi k zadovoljstvu in psihološkemu blagostanju mladih zaposlenih.

Kot lahko zaključimo iz tega orisa, monografijo odlikujejo eklektičnost vsebinskih poudarkov, metodološka bogatost, predvsem pa praktična uporabnost. Vsa poglavja namreč sledijo enaki strukturi, ki vodi k izpeljavi konkretnih predlogov za delo v praksi. S tem želimo knjigo približati ne le raziskovalcem, ki se ukvarjajo z vprašanji dela, zaposlovanja in mladih, ampak tudi praktikom in mladim samim, za katere upamo, da bodo skozi predstavljene refleksije časa, v katerem živijo, našli usmeritve, koristne za lastno prihodnost.

Preden pod naše skupno delo potegnem črto in se vrnem k zaskrbljenosti glede možnih prihodnjih izidov današnjega turbulentnega družbenega dogajanja, se želim zahvaliti vsem, brez katerih monografije ne bi bilo. Najprej hvala prof. dr. Evi Boštjančič, ki je študente pri svojem predmetu spodbudila k raziskovanju psiholoških vidikov mladih v povezavi z delom in seveda avtoricam in avtorjem, ki so v delo zagrizli in pripravili besedila, na katera so lahko ponosni. Upam, da vas ta pozitivna izkušnja spremlja na vašem prehodu iz fakultete v delovne organizacije in vas opolnomoči, da se tudi sami bolje spopadete s prihodnjimi osebnimi preizkušnjami.

Zahvaljujem se obema recenzentoma, zasl. prof. dr. Marku Poliču in prof. dr. Saši Ceci-É Erpič, ki sta prepoznala znanstveno relevantnost našega dela ter sodelavcem na Znanstveni založbi Filozofske fakultete Univerze

v Ljubljani, lektorju in oblikovalcu, ki so poskrbeli, da so besede dobile obliko. Na koncu, kot vselej, pa hvala vsem tistim (mladim), ki ste s sodelovanjem v raziskavah priprli vrata v svoj notranji svet in tako omogočili, da vaše izkušnje in mišljenja sestavimo v celoto, ki je dragocena prav za naš kulturni prostor.

Za tisti prostor, v katerem mladi še ne čakajo na vpoklic v vojsko. Za tistega, v katerem pristojno ministrstvo zagotovi prihodnje financiranje. Za tistega, v katerem bi lahko veljalo, da se učimo zato, da bomo počeli nekaj, kar nas bo zadovoljevalo. In naj tako tudi ostane.

Doc. dr. Žan Lep
Ljubljana, januar 2026